

ГЕНДЕРНА СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА

Віра Синякова

Визначення актуальності проблеми. Останнім часом у процесі оцінення діяльності як учнів, так і педагогів дедалі частіше використовують компетентністний підхід. У доповіді міжнародної комісії з освіти для XXI століття було визначено один із головних принципів, на яких ґрунтується освіта, – “навчитися жити разом, навчитися жити”, здобути не тільки професійну кваліфікацію, але й компетентність, яка надасть особистості можливість подолати різні ситуації та працювати в групі [1].

Серед ключових компетентностей вітчизняні дослідники виділяють такі: інформаційна, соціально-психологічна, громадянська, комунікативна, методологічна, життєва, професійна, психологічна (рефлексивна) [3, с. 49].

В умовах переходу до постіндустріального суспільства та з розвитком демократичних процесів в Україні дедалі актуальнішою є потреба інтеграції гендерної компетентності сучасного педагога.

Актуальність проблеми визначається ще й тим, що введення гендерного компонента у зміст та організацію навчального процесу у галузі освіти сприяє формуванню егалітарної свідомості, вихованню особистості, вільної від гендерних стереотипів та упереджень за ознакою статі, здатної комфортно вписатись у концепцію демократичного суспільства. Але повноцінно здійснювати гендерне виховання молодого покоління можливе лише за умов наявності гендерно компетентного педагога.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що українські та російські науковці, зокрема, О. Вороніна, І. Горошко, І. Жеребкіна, С. Жеребкін, О. Здравомислова, О. Кікінежді, В. Кравець, І. Мунтян, Л. Попова, І. Тартаковська, Г. Тьомкіна, О. Цокур, зазначають у своїх працях про важливість гендерного компонента професійної компетентності випускників вищих закладів освіти. Дослідники І. Іванова та В. Кравець звертають увагу на потребу підготовки кадрів, які володітимуть методикою та технологією здійснення гендерного виховання, будуть мати відповідний рівень гендерної культури. На необхідності інтеграції гендерного підходу в підготовку педагогів акцентують Л. Міщик, Т. Голованова, В. Васильєва, оскільки це дасть

реальну можливість майбутнім фахівцям сфери освітніх послуг із повагою ставитись як до рівноправного розкриття людиною свого особистісного потенціалу, так і до рівної можливості його реалізації, незалежно від статі [4, с. 32].

Формулювання цілей статті. Ставимо за мету висвітлити головні аспекти формування гендерної компетентності педагогів. Адже лише педагог, який обізнаний з гендерними питаннями та готовий до вирішення їх на практиці, здатен здійснювати ефективний вплив на процес гендерної соціалізації молодого покоління.

Виклад основного матеріалу. Гендерна компетентність є ключовою якістю, яка ґрунтується на визначенні гендеру як структурної категорії в соціальному аналізі. Її розглядають як необхідні знання для визначення соціальних детермінантів у поведінці та взаєминах жінок і чоловіків, а також як уміння поводитися з цими детермінантами так, щоб для обох статей відкрилися нові можливості. Головним елементом гендерної компетентності є знання щодо соціального конструювання гендерних відносин та наявність у них ієрархії [2].

Гендерну компетентність педагогів, а також їхню професійну підготовленість до реалізації принципів гендерного підходу в освіті ми оцінювали за допомогою анкетування.

В експерименті брали участь педагоги, які працюють з підлітками. Аналіз одержаних результатів дав змогу зробити висновок про ґрунтовну обізнаність педагогів із поняттями “гендер” та “гендерні характеристики особистості” (табл. 1).

Таблиця 1

Протокол анкети для педагогів “Гендер: стать чи культура?”

Запитання	Відповіді, %
1	2
<i>1. Чим відрізняються поняття “стать” і “гендер”?</i>	
А) це одне й те саме поняття	2,44
Б) відрізняються, стать це біологічні відмінності;	44,16
В) стать – це біологічні відмінності, а гендер – це соціально-біологічна характеристика.	53,55
<i>2. Який із запропонованих варіантів, на Вашу думку, найбільш повно розкриває поняття “гендерна роль”?</i>	
А) важко відповісти;	4,74
Б) ті ролі, які виконують чоловіки і жінки в суспільстві;	64,24

Закінчення табл. 1	
1	2
В) це спосіб поведінки людини відповідно до її гендеру	31,12
3. Що таке андрогінність?	
А) важко відповісти;	6,82
Б) це синонім слова “гермафродит”;	574
В) наявність у людини і чоловічих, і жіночих якостей.	37,25
4. Що таке гендерні стереотипи?	
А) важко відповісти;	0
Б) стереотип – це норма;	53,84
В) стереотипи – це ставлення до оточуючої дійсності на основі порівняння їх з внутрішніми ідеалами;	46,26
5. Визначте поняття “егалітарні відносини”?	
А) важко відповісти	58,43
Б) структура, яка відтворює гендерну нерівність	13,55
В) відносини, що будуються на рівності між представниками різних статей	28,15

Водночас результати спостереження довели, що гендерні соціокультурні норми у більшості педагогів є традиційними, тобто на практиці вони по-різному ставляться до хлопчиків і дівчат (табл. 2).

Таблиця 2

Узагальнений протокол спостереження гендерного ставлення педагогів до учнів

Кількість учнів – 120 (хлопці – 52, дівчата – 68)

Фіксоване явище	Кількість повторів, %	
	Хлопці	Дівчата
Запитання до учнів	34,24	65,85
Зауваження	81,13	18,95
Позитивна оцінка знань	43,53	46,56
Негативна оцінка знань	48,15	41,93
Індивідуальна робота	32,43	67,65
Відповідь на запитання учня	49,13	50,96
Позитивна оцінка особистісних рис	36,72	63,33
Негативна оцінка особистісних рис	52,84	47,26

А це означає, що педагоги потребували переорієнтації гендерних цінностей в егалітарному напрямку.

Робота щодо переорієнтації гендерних цінностей педагогів відбувалась за такими напрямками:

1. Засвоєння провідних ідей гендерної рівності, вмінь моделювання виховного процесу з взяттям до уваги рівня розвитку гендерних характеристик вихованців та соціального статусу родин, в яких вони проживають; розроблення методичного та дидактичного забезпечення процесу гендерного виховання (конспекти занять, сценарії рольових ігор, тренінги); розроблення рекомендацій для батьків.

2. Використання здобутих знань у практичній діяльності.

3. Гендерна самоосвіта педагогів.

З метою підвищення обізнаності педагогів з гендерними нормами сучасності та надання можливості порівняти їх з традиційними соціокультурними нормами ми запровадили шестигодинний тренінг "Стать і гендер. Ціна стереотипів" (4 сесії по 1 годині 20 хвилин) [5]. Реалізація першого напрямку передбачала також розробку і впровадження циклу навчально-методичних семінарів для педагогів "Гендерне виховання – шляхи оптимізації в сучасному суспільстві". Ця програма розроблена на основі програми гендерних курсів, які організовує Міністерство освіти ФРН [6], адаптована та розширена шляхом введення до неї модулів, які сприяють розвитку професійної підготовленості педагогів до реалізації принципів гендерного підходу в освіті, забезпечують їх знаннями про особливості розвитку дівчат-підлітків, а також елементарними навичками психодіагностики, що дають змогу керувати процесом гендерної соціалізації.

Створюючи програму, ми брали до уваги, що реалізовувати гендерний підхід дають змогу такі вміння:

- діагностувати рівень розвитку гендерних характеристик особистості;
- здійснювати моделювання виховного процесу з взяттям до уваги рівня розвитку гендерних характеристик вихованців;
- аналізувати освітні програми та технології з погляду гендерного підходу і відповідно до запиту суспільства;
- розробляти методичне та дидактичне забезпечення процесу гендерного виховання (конспекти занять, сценарії рольових ігор, тренінги);
- розробляти рекомендації для батьків.

Програма науково-методичних семінарів для педагогів охоплювала теоретичний блок та практичні завдання. Їх структура наведена у методичних рекомендаціях [5].

Важливим напрямом роботи щодо підготовки педагогів до організації гендерного виховання став цикл міні-лекцій “На шляху до гендерної рівності”, що проводили за темами: “Базові поняття гендерної теорії” [5], “Роль матері в сімейному вихованні”, “Взаємини чоловіка й жінки”, “Внутрішньосімейні психологічні чинники, що мають виховне значення”, “Як зрозуміти дитину різної статі”, “Гендерна соціалізація та агенти гендерної соціалізації” [5].

Реалізація другого напрямку – використання здобутих знань у практичній діяльності – здійснювалася через таку форму роботи, як підготовка семінару-практикуму для педагогів міста “Особливості гендерної соціалізації сучасних підлітків”. Важливо акцентувати, що свої виступи педагоги присвятили темі “Культура гендерних відносин як передумова сприятливого мікроклімату навчально-виховного процесу”, провідною ідеєю якого став вислів В. Сухомлинського “Вихователь – виховуй себе”. Також було розкрито необхідність використання інтерактивних технологій у процесі гендерної соціалізації – “Соціалізуючі можливості інтерактивних технологій”.

Під час семінару соціальні педагоги міста були залучені до естафети передового досвіду “Провідні технології гендерної соціалізації підлітків”. Ця форми роботи передбачала попередню розробку бланку, де кожен педагог повинен був описати власний досвід гендерної соціалізації та досвід гендерного виховання в педагогічній діяльності. Аналіз бланків дав змогу узагальнити провідні напрямки діяльності, які використовують педагоги для сприяння процесу гендерної соціалізації учнів (табл. 3).

Таблиця 3

Напрямки роботи соціального педагога щодо гендерної соціалізації

Робота з класним колективом	Індивідуальна робота з учнями	Робота з батьками
Класні збори, класні години, бесіди, робота з періодичними виданнями, диспути, дискусії, конференції, проекти, акції, конкурси, вікторини, ігри-драматизації, етичні бесіди, театр-експромт, колективні творчі справи, заняття з оволодіння гендерною культурою поведінки, дотримання норм моралі у взаєминах із представниками іншої статі	Тренінги, анкетування, розв'язання ситуацій, тес-тування задля вивчення особливостей дітей, відвідування уроків з метою спостереження за учнями, бесіди з учителями-предметниками про особливості дітей, індивідуальні бесіди з учнями, аналіз анкет, залучення конкретних учнів до проведення і підготовки заходів, психологічні і соціальні дослідження	Батьківські збори, засідання батьківського комітету, батьківський всеобуч, анкетування батьків, обговорення з батьками ситуацій, обмін досвідом гендерного виховання дітей у сім'ї, відвідування сімей, консультації для одиноких батьків, дні відкритих дверей для батьків, залучення батьків до колективної класної діяльності, індивідуальні бесіди з батьками

У процесі роботи з педагогами було виявлено, що особливо важливим є те, щоб у процесі педагогічної підтримки педагог сприяв засвоєнню цінностей гендерної рівності, стимулював конструктивно-аналітичне ставлення до традиційних гендерних стереотипів, розвивав рефлексію, культивував емоційне і конструктивне ставлення до власного гендеру, створював умови для залучення дівчини-підлітка до різних видів діяльності.

Реалізація третього напрямку (гендерної самоосвіти педагога), мала на меті неперервне удосконалення підготовленості педагогів до реалізації принципів гендерного підходу в освіті. Зрозумівши свої інтереси у певний період часу, педагог мав визначитися з напрямками своєї роботи у поточному році. Саме тому ми розробили орієнтовний план самоосвіти соціального педагога [5].

Загалом було передбачено, що гендерно грамотний педагог повинен удосконалювати свою обізнаність щодо провідних складових

гендеру у таких напрямках: професійний (відтворення егалітарних гендерних стереотипів); психолого-педагогічний (опанування провідних методів діагностики гендерних характеристик); психологічний (спілкування з взяттям до уваги ідей гендерної рівності); методичний (розширення форм, методів і прийомів навчання, вільних від традиційних гендерних стереотипів).

Реалізація означених напрямів передбачала розробку соціальними педагогами спільно із педагогічним колективом школи нових спецкурсів та гендерних модулів, що сприятимуть подальшій апробації новітніх методик; дослідження набуття школярами гендерної ідентичності у межах навчально-виховного процесу; створення навчально-методичних кейсів щодо принципів та форм упровадження гендерно-освітніх занять (діалог, дискусії, аналіз конкретних гендерних життєвих ситуацій, гендерні ігри, методи психолого-педагогічної підтримки, методи створення вибору, складання гендерної автобіографії, наративів тощо).

Підготовка педагогічного колективу до активного сприяння гендерній соціалізації підлітків передбачала їхню участь в інформаційних кампаніях щодо запобігання та системної протидії гендерному насильству, трансляції гендерних знань на широку громадськість, а також намагання будувати власні шлюбно-сімейні стосунки на паритетних засадах.

Зауважимо, що реалізація усіх заходів, передбачених соціально-педагогічними умовами, здійснювалася паралельно та з активним залученням усіх учасників соціально-педагогічного процесу (дівчат-підлітків, батьків, педагогів). Це забезпечило цілісність, систематичність, комплексність та багатогранність соціально-педагогічних впливів, отже, і їх результативність.

Висновки. Результати проведеного педагогічного експерименту засвідчили підвищення рівня готовності педагогічного колективу до активного сприяння гендерній соціалізації підлітків. Вивчення досвіду роботи педагогів, залучених до експерименту, виявило, що здобуті знання та навички вони активно використовують у своїй професійній діяльності. Про це свідчить самостійний відбір та творче опрацювання необхідної гендерної інформації з метою використання її у навчально-виховному процесі; усвідомлене і чітке викладання матеріалу гендерної спрямованості на тематичних заходах; набуття вмінь гендерного аналізу соціокультурних явищ і процесів (відображених у художніх творах, вправах, завданнях, реальних життєвих ситуаціях культурного чи політичного життя) та їх активне використання під час обговорення

гендерної тематики; усвідомлена відмова від традиційних гендерних стереотипів щодо «типової» хлопчачої чи дівчачої поведінки, а також прагнення дотримуватися принципів егалітарності та паритетності під час розв'язання професійних проблем; розширення змісту гуманітарних дисциплін питаннями з гендерної тематики; створення ситуацій інтерактивного навчально-виховного середовища, що спонукатимуть підлітків обох статей до обговорення та усвідомлення власних проблем гендерної соціалізації; залучення підлітків до пізнання гендерних характеристик особистості методами психологічної самодіагностики; широке використання спільної пізнавальної діяльності для засвоєння гендерних знань; організація взаємоконтролю та самоконтролю гендерних стратегій поведінки.

1. Кікінежді О. Формування гендерної культури молоді: проблеми та перспективи // Шлях освіти. – 2004. – № 1. – С.27–29.
2. Клёцина И. С. «Компетентностный подход» и гендерное образование в высшей школе // Актуальные вопросы современного университетского образования: Материалы X Российско-Американской науч.-практ. конф. (С. Петербург, 14–16 мая 2007 г.). – СПб.: Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2007. – С. 105–109 // <http://www.humanpsy.ru/klyotsina/gender-educ>.
3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / За заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: К.І.С., 2004. – 112 с.
4. Міщик Л. І., Голованова Т. П., Васильєва В. В. Формування гендерної рівності майбутніх соціальних педагогів в умовах соціального партнерства “факультет-громадська організація”: Монографія. – Запоріжжя: Просвіта, 2006. – 220 с.
5. Синякова В. Б. Соціально-педагогічний супровід процесу гендерної соціалізації дівчат-підлітків з неповних родин: Метод. рекомендації. Під ред. доц. Л. М. Вольнової. – К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. – 64 с.
6. Knab D. Schule der Gleichberechtigung // Frau und Mann zwischen Tradition und Emanzipation. – Stuttgart; Berlin; Koln: Kohlhammer, 1993. – 212 p.

**ГЕНДЕРНА СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ
СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА**

Віра Синякова

Обґрунтовано актуальність введення гендерного компонента у зміст та організацію виховного процесу у галузі освіти. Висвітлено складові гендерної компетентності педагога, аспекти формування гендерної компетентності на сучасному етапі; визначено перспективні шляхи її вдосконалення.

Ключові слова: гендерна компетентність, гендерне виховання, гендерна соціалізація.

**GENDER COMPONENT OF FORMING THE PERSONALITY
OF A CURRENT TEACHER**

Vira Syniakova

The article substantiates the necessity of considering gender aspect in the the content and the process of education. It clarifies the components of the teacher's gender competence, the aspects of forming gender competence nowadays; it also defines the perspectives of its improvement.

Key words: gender competence, gender education, gender socialization.